

Dr. K. Groenveld

Arie Oostlander wordt nu echt politicus

Pogingen om het Wetenschappelijk Instituut in een van het partijbestuur afhankelijke positie te brengen zijn laakbaar. Het nut van wetenschappelijke instituten bestaat namelijk voor een groot deel uit het ter discussie stellen van de uitwerking van het politiek uitgangspunt, zonder overigens de belangen van de partij geheel en al uit het oog te verliezen.

Arie Oostlander gaat naar het Europese Parlement. Na een groot aantal jaren te hebben verkeerd in het schemergebied tussen wetenschap en politiek, heeft hij nu duidelijk gekozen: hij wordt politicus. Deze keuze verrast mij niet: ook als directeur van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA liet hij zich vaak verleiden tot tamelijk (partij)politieke uitspraken. Zijn afkeer van het liberalisme en van een meer pragmatische opstelling der sociaal-democraten was vaak meer emotioneel dan 'wetenschappelijk' onderbouwd.

Na deze 'onvriendelijke' kanttekening bij een kennelijke voorkeur, haast ik mij op te merken dat het Wetenschappelijk Instituut in hem een bewogen en geïnspireerde wetenschapper verliest en ikzelf een vriendelijke collega en opponent. Gedurende ruim zes jaren hebben wij talloze malen van gedachten gewisseld ten overstaan van een veelsoortig publiek. Ik heb ervan genoten, al moet ik erbij vermelden

dat ik na zoveel voorstellingen weleens behoefte had aan een ander repertoire. Maar deze wens was ook bij Arie soms waarneembaar.

De gespreide verantwoordelijkheid

De grote verdienste van Oostlander ligt in de schepping van een christen-democratisch maatschappijconcept. De verantwoordelijke samenleving (*whatever it may be*) werd een bindende ideologische constructie, waaronder de drie bloedgroepen zich konden verenigen. Na de totstandkoming van het CDA ontstond duidelijk de behoefte aan een dergelijke paraplu en het Wetenschappelijk Instituut slaagde in betrekkelijk korte tijd in de productie ervan. Weliswaar somtijds wat geforceerd werden in publikaties van het Instituut de beschouwingen ingepast in het kader van de verantwoordelijke samenleving en de gespreide verantwoordelijkheid.

Functionele decentralisatie is het toverwoord. Op het moment dat ik dit schrijf, heb ik net ten behoeve van het blad Bestuurswetenschappen een kritische beschouwing geschreven over de functionele decentralisatie. Als Arie Oostlander dat leest, zal zijn afkeer van het liberalisme

Dr. K. Groenveld (1949) is directeur van de Prof. mr. B.M. Teldersstichting.

wel weer niet afnemen, zo vrees ik. Tegenover het voorgestructureerde pluralisme van de zoveel als mogelijk functioneel gedecentraliseerde overheidstaken stellen liberalen een meer open samenleving. Een open samenleving waarin de overlevingskansen van allerlei verbanden wordt bepaald door hun concurrentiekracht. Oostlander gruwet van het atomistische karakter van het concurrentiemodel. Gerechtigheid kan alleen in een harmoniemodel worden gerealiseerd, dat is zijn met veel enthousiasme verdedigde opvatting. Laat ik deze kwestie nu verder onbesproken laten, maar ingaan op de noodzaak van een eenduidige koers in het denken en in de publikaties van een wetenschappelijk instituut van een politieke partij.

Eenstemmigheid

Tijdens een discussiedag waarop de medewerkers van het CDA-instituut van gedachten wisselden met medewerkers van de Teldersstichting, werd duidelijk dat er binnen het Instituut grote eenstemmigheid heerst over de inrichting van de samenleving, terwijl er veel minder consensus was in het kamp van de Teldersstichting. De veelstemmigheid vanuit de liberale stich-

lisme. De eenstemmigheid vanuit het Wetenschappelijk Instituut is echter ook niet zo verbazingwekkend. Het ligt immers voor de hand dat men bij de geboorte van de CDA-ideologie de noodzaak tot consensusvorming sterk ervaart. Pas in het stadium van rijpheid zal er ruimte worden gelaten aan meerdere variaties op het thema van de gespreide verantwoordelijkheid. Zo gezien, moet de eenheid van het spreken met *His Masters Voice* vanuit het Wetenschappelijk Instituut als een symptoom van de *take-off*-fase in de ideologische ontwikkeling van het CDA worden gezien. Op termijn is meer discussie en ruimte voor dissonante geluiden wel zeer wenselijk. Wij wachten af!

Zoals bekend, is het zowel binnen de Wiardi Beckman Stichting als binnen de Teldersstichting niet ongewoon dat het ideologische uitgangspunt van het ene rapport verschilt van dat in een ander rapport. Waar het gaat om de Teldersstichting bijvoorbeeld: in 1979 koos men in een rapport over inkomensverdeling voor de rechtvaardigheidstheorie van John Rawls, een filosofische verhandeling in 1988 was daarentegen utilitaristisch en vervolgens koos de auteur van het rapport over mensenrechten in datzelfde jaar een sociaal-liberaal vertrekpunt. Over de verscheidenheid in opinies binnen de Wiardi Beckmanstichting leze men de bijdrage van de directeur Joop van den Berg.

Onafhankelijkheid

Zijn er overigens grote verschillen in de werkwijze tussen het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA en de Teldersstichting? Ik denk dat zo die er zijn, ze zeer graadueel zijn. Beide wetenschappelijke bureaus hechten zeer aan hun onafhankelijkheid ten opzichte van de partij. Deze onafhankelijkheid komt in twee zaken tot uitdrukking. In de eerste plaats in het bestuur van het Wetenschappelijk Instituut, naar ik veronderstel, autonoom in de vormgeving van het onderzoeksprogramma. Voor wat betreft de Teldersstich-

Een efficiëntere overheid
alleen, is als het opvoeren
van de motor terwijl de
stuurinrichting hapert.

CDV 1987 nr. 1

ting is mijns inziens niet vreemd. Er bestaan vele varianten van de liberale ideologie die zich bevinden op een *continuum* tussen utilitarisme en ontplooiingslibera-

ting geldt dat zeker. In de tweede plaats zijn de besturen van de wetenschappelijke instellingen als enige beslissingsbevoegd als het gaat om het al of niet publiceren van onderzoeksresultaten. Naar mijn opvatting behoeft het besluit tot publicatie over te gaan, niet in te houden dat het bestuur of het Curatorium zich geheel en al verenigt met de (politieke) conclusies en de analyse in de rapportage. Criteria zijn mijns inziens de wetenschappelijke gedegenheid en het ideologische uitgangspunt. Bij dit laatste uitgangspunt gaat het niet om een knellend keurslijf, maar om een politieke opvatting die ruimte laat voor verschillende interpretaties. Voor de Teldersstichting kan de Beginselverklaring van de VVD dienen als toetsingskader. De hiermee beschreven autonomie betekent dat het aldus mogelijk moet zijn dat de politieke conclusies in een rapport niet altijd sporen met het concrete politieke handelen van de vertegenwoordigers in de Staten-Generaal, en van bewindspersonen, of met de opvattingen van het partijbestuur. Aan de andere kant behoort de opinie van de partij(politici) bij de besluitvorming wel te worden betrokken. Dat kan, door te zorgen voor een beperkte vertegenwoordiging van partijbestuur en kamerleden in het bestuur of Curatorium van de wetenschappelijke instelling. Daarnaast kan men de inbreng vanuit 'de politiek' realiseren, door ter zake deskundige kamerleden of leden van partijcommissies op te nemen in de werkgroepen die ten behoeve van de rapportage in het leven worden geroepen.

Uit zijn laatste Periscoop in Christen Democratische Verkenningen proef ik enige zorg van Oostlander omtrent de (toekomstige) onafhankelijkheid van het Wetenschappelijk Instituut. Of en in hoeverre deze zorg reëel is, kan ik moeilijk beoordelen, maar zo er pogingen worden ondernomen het Wetenschappelijk Instituut in een van het partijbestuur afhankelijke positie te brengen, zijn deze inderdaad laakbaar. Het nut van de wetenschappelijke

instituten bestaat namelijk voor een groot deel uit het ter discussie stellen van de uitwerking van het politieke uitgangspunt, zonder overigens de belangen van de partij geheel en al uit het oog te verliezen. Het is een kwestie van evenwicht en het verheugt mij te moeten constateren dat binnen de VVD hierover geen verschil van mening bestaat.

Politiek en wetenschap

In het licht van de wens tot zelfstandigheid van het Wetenschappelijk Instituut zet ik daarom vraagtekens bij de volgende opmerking van Oostlander in bovenbedoelde Periscoop. Hij schrijft: 'Het gaat erom dat zij (de volksvertegenwoordigers) in de hitte van het gevecht direct bereikbare munitie krijgen aangereikt'. Dat gaat mij te ver. Althans voor zover hierdoor de wetenschappers van het wetenschappelijk bureau op de stoelen van fractiemedede-

Wat Groen, Schaepman en Kuyper niet hadden, dat is: laffe trendgevoeligheid, vrees om uit de toon te vallen, behoefte om de spraakmakende elites te behagen, onzekerheid omtrent de betekenis van hun geloof.

CDV 1987 nr. 12

werkers gaan zitten. De hitte van het dagelijkse gevecht rond en op het Binnenhof scheidt geen goed klimaat voor het meer afstandelijk wetenschappelijk onderzoek. Terwijl de volksvertegenwoordigers veelal (moeten) handelen met het oog op de waan van de dag, richten de wetenschap-

pers zich op de (middel)lange termijn en hebben zij zo een kritische functie ten aanzien van het dagelijkse beleid. Zo liggen mijns inziens de verantwoordelijkheden en het is verstandig deze in acht te nemen om zo te voorkomen dat het wetenschappelijke bureau zich mengt in de eigen verantwoordelijkheid van de volksvertegenwoordiger. Niettegenstaande het bovenstaande citaat, vermoed ik dat Oostlander er in feite net zo over denkt.

Van groot belang is overigens dat de politici kennis nemen van de inhoud van de rapporten van de wetenschappelijke instellingen. Zo kan het bureau behulpzaam zijn bij de ontwikkeling van een beleid op lange termijn. Ik vrees echter dat de tijd die kamerleden uit (kunnen) trekken voor deze studieuze activiteit betrekkelijk gering is vanwege het arbeidsintensieve karakter van het politieke werk. Dat valt te betreuren. Een bezinning op de uitgangspunten van beleid is continu nodig, ook al geeft deze niet onmiddellijk de direct bereikbare munitie voor het dagelijkse gevecht.

In het hart van de beweging

In zijn laatste Periscoop maakt Arie Oostlander de opmerking dat het Instituut veel meer in het hart van de beweging staat dan de collega-instituten van andere partijen. Ik waag dat te betwijfelen, of althans 'veel meer' lijkt mij overdreven. Zo heeft de Teldersstichting een intensieve bemoeienis gehad bij de totstandkoming van het nieuwste verkiezingsprogramma. Voorts wordt momenteel gewerkt aan *syllabi* die als materiaal dienen voor (kader)cursussen die worden georganiseerd door de Haya van Somerenstichting (de vormingsinstelling van de VVD). Te zamen met de Haya van Somerenstichting organiseerde de Teldersstichting een tweetal symposia over democratie en over de uitgangspunten van het liberalisme. Verder zijn de politieke conclusies uit de rapporten van de Teldersstichting regelmatig onderwerp van discussie in de partijraad of

op de door de Kamercentrales gehouden themadagen. Ten einde tot coördinatie van activiteiten van Teldersstichting, partijcommissies en de Vereniging van Staten- en Raadsleden te komen, vindt er regelmatig overleg plaats binnen de Stuurgroep 'Commissie-activiteiten'. 'Veel meer' integratie dan hierboven aangegeven, is mijns inziens te veel integratie met het oog op het bewaren van een onafhankelijke positie. Ik raad het bestuur van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA ervoor te waken dat het Instituut niet te zeer in het hart van de beweging komt te staan.

Het CDA en de Januskop

Oostlander waarschuwt voor vaagheid van de eigen uitgangspunten. Gelukkig, zo stelt hij, heeft het CDA afscheid kunnen nemen van de Januskop. Hij verafschuwt het als er tot in eigen kring over het CDA als het 'politieke midden' wordt gesproken. Onvriendelijk wordt hij wanneer hij in de Periscoop schrijft: 'Als andere politieke stromingen gedesorienteerd, 'nergens' zijn, waarom moeten wij dan *in the middle of nowhere* onze plaats zoeken?'. Dit bedoelde ik nu toen ik aan het begin van dit artikel schreef over Arie's (partij)politieke uitspraken, die meer emotioneel zijn dan 'wetenschappelijk' onderbouwd. Enig nadenken zal toch tot de conclusie leiden dat 'nergens' nergens op slaat. Zowel de Wiardi Beckman Stichting als de Teldersstichting produceren discussiestukken zowel met betrekking tot de koers van de sociaal-democratie als van het liberalisme. Dat er daarna intensieve discussie binnen PvdA en VVD plaatsvindt over de koers is geen indicatie van desoriëntatie, maar een teken van rijpheid. Hiervoor schreef ik al over het CDA dat ideologisch deze fase nog niet heeft bereikt, waardoor consensus grote noodzaak is.

Overigens, zo kan men zich afvragen, is die koers van het CDA in de richting van de verantwoordelijke samenleving wel zo helder? Is er werkelijk afscheid genomen van de Januskop? Nauwgezette analyse

van het concept van de verantwoordelijke samenleving brengt mij niet die duidelijkheid waarover Oostlander met trots spreekt. De verantwoordelijke samenleving, zo probeert Arie mij steeds duidelijk te maken, is niet de verzuilde samenleving uit de jaren vijftig, het is ook niet een corporatistisch concept. Geen socialisme, geen liberalisme. Dan toch *in the middle of nowhere*? Wellicht, maar dan met de kanttekening erbij dat *the middle of nowhere* niet hetzelfde is als tussen PvdA en VVD.

De subsidies

Na deze kritiek weer wat collegiale vriendelijkheid. Bij mijn aantreden als directeur van de Teldersstichting werden de wetenschappelijke bureaus geconfronteerd met het voornemen van de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken, de subsidie aan deze instellingen te staken. Vanaf dat moment vond tussen de directeurs van de instellingen regelmatig overleg plaats, om te zorgen dat dit onfortuinlijke getij werd gekeerd. Met groot succes! Mede dank zij de inspanningen van Arie en zijn adjudant Kees Klop werd het verzet vanuit het CDA tegen het voornemen van de minister kundig georganiseerd. Juist in deze moeilijke tijden heb ik Oostlander leren kennen als een directeur die voor zijn Instituut, en daarmee ook voor de collega-

instituten, vecht. Met name Joop van den Berg van de Wiardi Beckman Stichting mag hier niet onvermeld blijven. Zijn leiding in het overleg met het departement en binnenskamers heeft er in belangrijke mate toe bijgedragen dat er nu een wetsvoorstel ligt om de subsidies veilig te stellen. Zowel Van den Berg als Oostlander zullen het als directeur overigens niet meemaken dat deze (geamendeerde) wet in de Staatscourant verschijnt.

Tenslotte

Tenslotte, beste Arie, het ga je goed in Europa. Ik hoop en verwacht dat je als volksvertegenwoordiger met veel plezier je inspiraties kwijt kunt. Ik neem aan dat je in die functie gedegen kennis neemt van de producten van de wetenschappelijke bureaus, zodat mijn collega's en ik te zijner tijd mogen beseffen dat het (God zij dank) niet voor niets is geweest. Dank voor de vriendschappelijke en prettige collegiale samenwerking. Mag ik het CDA veel wijsheid wensen bij de keuze van de opvolger?

